

Pri ustálení slovenského chemického názvoslovia anorganických slúčenín venovala sa Komisia predovšetkým prispôsobeniu teraz platného českého chemického názvoslovia pravidlám slovenského pravopisu a slovenskej výslovnosti. Nepokladá preto za dôležité podrobnejšie sa zaoberať všeobecnými zásadami na tvorenie názvoslovia, pokiaľ to nie je potrebné pre pochopenie celkovej skladby navrhovaného názvoslovia.

Základom názvoslovia anorganických slúčenín sú normálne kysličníky. Ich názvy sa skladajú z podstatného mena (*kysličník*) a z prídavného mena, ktorého adjektívna koncovka vyjadruje atomový pomer prvkov, a často aj mocenstvo s kyslíkom slúčeného prvku. Kyseliny a zásady majú takú istú adjektívnu koncovku ako ich základné kysličníky. Soli majú v podstatnom i prídavnom mene koncovky, zodpovedajúce kysličníkom z ktorých sú odvodené.

Vzhľadom na to, že slovenské názvy chemických prvkov nemajú rovnakú hláskoslovnú skladbu, nemôžeme pri tvorení príslušných adjektív postupovať podľa jediného vzoru. Z gramatického hľadiska môžeme názvy chemických prvkov roztriediť do viacerých skupín. Ak v základnom tvare, z ktorého sa tvoria príslušné adjektíva, sú dlhé samohlásky (napr. *lítium, síra, cín* atď.), dá sa odvodiť pre tvorenie adjektív jednoduché pravidlo: pripojením koncovky *-itý, -ičitý, -ičný, (-ečný), -istý, -ičelý* sa dĺžka skraca (napr. *boristý, siričitý, bromičný, chlorečný, manganistý, ruteničelý*); po pripojení koncovky *-ný, -natý, -ový*, sa dĺžka pomecháva (*chlórny, vápenatý, sírový*). Do tejto skupiny patrí aj amóniak - amónny. Výnimkou je tvar *barnatý, radnatý*; zatiaľ čo adjektívum *berýlnatý, mangánatý, mangánový* odporúčame písať s dlhou samohláskou v súhlase s vysloveným pravidlom. Podobne treba písať *síran, selénan, uránan, chróman, mangánan, volfráman*, na rozdiel od *uranyl, chromyl, bizmutyl, antimonyl* atď.

Ak v základnom tvare nie je dlhá samohláska (*draslík, dusík, hliník, fosfor, kobalt, železo* atď.), treba aj v odvodených adjektívach zachovať krátku samohlásku (*sodný, fosforitý, nikelnatý, kademnatý*).

Rozdelenie názvov chemických prvkov podľa koncoviek má význam pri určovaní základného tvaru pre tvorenie adjektív. V názvoch na *-ium* sa valenčné prípony pripájajú k základu bez tejto koncovky (*cézny, barnatý, kademnatý, osmičelý*). Písmeno *c* v názve stroncium sa mení na *t* (*strontnatý*), pri franciu sa zasa zmäkčuje na *č* (*frančný*). Podobne odpadajú aj celé koncovky

-icum, -ecium (ameritý a nie američitý, američitý a nie američitý, lutitý, a nie lutečitý, techný a nie technečný, technečný a nie techmečecný atď.). Tieto úvahy sú však zväčša iba rázu rýdzo teoretického, lebo mocnosť týchto prvkov doteraz spoľahlivo nepoznáme.

Aj v názvoch na -ík táto koncovka odpadá, pričom sa spoluhláskové skupiny základného tvaru často rozširujú niektorou samohláskou (draselný, uhoľnatý, ale uhličitý, zinočnatý, horečnatý atď.). Vzhľadom na to, že horčík v slúčeninách poznáme iba dvojmocný, odporúčame názov *horečnatý* ponechať. Ak by sme však mali byť dôslední, potom jednomocnému horčíku by zodpovedalo adjektívum *horný* a nie *horečný*, ktoré je vyhradené pre horčík päťmocný, dvojmocnému *hornatý* atď.

Ak sa názov prvku končí samohláskou, treba pri tvorení adjektíva túto samohlásku vynechať (*sírový*, *olovnatý*, *strieborný*). V ostatných prípadoch sa adjektívne koncovky pripojujú priamo k názvu príslušného prvku (*arzenitý*, *cínatý*, *chlórečný*, *kobaltinatý*, *uránový*). Treba však pripomenúť, že adjektívum *meďnatý*, *meďný*, *ortuťnatý*, *ortuťný* sa píše s mäkkým *d'* a *t'*, i keď to nezodpovedá vzoru *kosť* — *kostný*.

Koncovky *-ný*, *-ový* a pod. označujú však často aj kvalitu látky, a v takomto prípade už nemajú valenčný význam (*cínový* plech, *héliové* jadro, *kyslíková* bomba, *chlórová* voda, *mangánová* ruda, *neónová* lampa, *selénová* buňka atď.).

Názvy slúčenín složených z atomov iba dvoch prvkov môžeme často vytvoriť jednoduchým spojením názvov jednotlivých složiek. V takomto prípade treba však na prvé miesto uviesť složku elektronegatívnejšiu, zakončenú príponou *o* (*chlorovodík*, *jodovodík*, *telurovodík*, *borovodík*, *uhlíkovodík*, *fosfrovodík*, *jododusík*, *sírouhlik* a príp. aj *jodoškrob*). Výnimkou je *brómazid*, *chlór azid* ap. Soli týchto slúčenín sú *chloridy*, *bromidy*, *selenidy*, *teluridy*, *boridy*, *arzenidy*, atď., ale *sírniky* v súhlase s pravidlom o ponechaní *džok*.

Ak je s elektronegatívnou složkou spojených niekoľko složiek elektropozitívnych, menuje sa elektropozitívnejšia složka *skôr*. Poriadok zväčšujúcej sa elektropozitívnosti treba zachovať aj vo vzorci: $\text{KAl}(\text{SO}_4)_2$ = *síran draselno-hľinitý*; NH_4MgPO_4 = *fosforečnan amónno-horečnatý*; KCl.MgCl_2 = *chlorid draselno-horečnatý* atď.

S radikálmi, ktoré majú osobitné meno, počíname si ako s elementárnymi složkami slúčenín. Radikály a atomové skupiny anorganických i organických slúčenín môžeme si z gramatického hľadiska roztriediť napr. takto:

1. skupiny zakončené na *o*: *aquo*, *amo*, *nitro*, *sulfo*, *oxo*, *peroxo*, *hydroxo*, *tio*, *azo*, *kyano*, *keto* atď.
2. skupiny zakončené na *o* iba vtedy, keď sú umiestené vo vnútri slova: *amín* — *amino*, *amid* — *amido*, *imid* — *imido* a pod.

3. skupiny zakončené na *oxy*: *hyroxy*, *azoxy*, *etoxy*, *fenoxy* a pod.
4. skupiny zakončené na *l* a *n*: alkyl, aryl, acetyl, kakodyl, benzyliden atď.
5. halové prvky: fluór, chlór, bróm, jód.

Názvy týchto radikálov a atomových skupín sa uvádzajú bez zmeny vo všetkých slúčeninách vyššieho rádu, v slúčeninách koordinačných i organických. Preto píšeme chlóramin, kyselina chlór-sulfonová, tetrachlórantimonitá, chlórplatičitá chlór-cimicitá, chlór-osmičitá, chlór-olovičitá, chlór-zlatitá, triachlór-triamát kobaltitý, brómbenzén, dichlórpropan, dichlór-difenyiltrichlórmetymetan atď. Názvy ostatných radikálov sú napríklad v pomenovaniach slúčenín: kyanovodík, hexakvanoželeznatan draselný, chlorid hexamochromitý, hexanitrokobaltitan draselný, tetrahydroxozlatitan draselný atď.

*Komisia pre ustálenie slovenského
chemicko-technologického názvoslovía.*

NOVÉ KNIHY A ČASOPISY

ACTA CHEMICA SCANDINAVICA, odborný časopis vydávaný chemickými spoločnosťami Dánska (*Kemisk Forening and Selskabet for analytisk Kemi*), Fínska (*Suomalainen Kemistien Seura, Fínska Kemiskamfundet*), Nórska (*Norsk Kjemisk Selskap*) a Švéd-ska (*Kemiskamfundet*). Vychádza nepravidelne, úhrnný rozsah 1200 strán formátu 250×175 mm. Ročné predplatné \$ 8.50 + poštovné (Kčs 670.—).

V novembri 1946 rozhodli sa delegáti chemických spoločností štyroch škandinávskych štátov na svojej schôdzke v Kodani založiť spoločný reprezentačný časopis, v ktorom sa budú uverejňovať teoretické i experimentálne práce škandinávskych chemikov zo všetkých oblastí čistej chémie. Nový časopis má umožniť aj tým najmladším vedeckým pracovníkom, aby pod skúsenou rukou svetoznámych odborníkov ešte intenzívnejšie prispeli k rozšíreniu zvučného mena škandinávskej chémie do celého sveta. A môžeme povedať, že *ACTA CHEMICA SCANDINAVICA* majú pre splnenie tejto úlohy naozaj tie najlepšie predpoklady, veď v ich redakčnom kruhu sú takmer všetci poprední bádatelia-chemici nielen z Dánska (*J. A. Christiansen, N. Bjerrum, J. N. Brønsted, S. K. Hagen, K. A. Jensen, A. Langseth, K. Linderström-Lang, K. J. Pedersen*), ale aj z Fínska (*A. J. Virtanen, K. Buch, P. Ekwall, S. Kilpi, N. J. Toivonen, E. Tommila*), Nórska (*O. Hassel, A. Fölling, M. G.*